

УДК 658.8. 012.12:633.85

С. А. ЧЕХОВ,
*кандидат економічних наук,
директор Дослідної станції
ефіроолійних та малопоширених сільськогосподарських культур НААН України,*
І. В. ЧЕХОВА,
*кандидат економічних наук,
завідділом економічних і маркетингових досліджень та питань інтелектуальної власності
Інституту олійних культур НААН України
(Запоріжжя)*

РИНОК СОЇ УКРАЇНИ: ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Представлено аналіз показників виробництва та споживання сої на вітчизняному аграрному ринку за природно-кліматичними зонами, областями України, динамікою цінової кон'юнктури, а також прогноз подальшого розвитку вирощування даної культури.

Ключові слова: ринок сої, виробництво сої, напрями споживання сої, продукти переробки, цінові позиції сої.

S. A. CHEKHOV,
*Cand. of Econ. Sci.,
Director of the Research Station
of Volatile Oil and Limited-Occurrence Agricultural Cultures of the NAAS of Ukraine,*
I. V. CHEKHOVA,
*Cand. of Econ. Sci.,
Head of the Department of Economic and Marketing Studies and Questions of Intellectual Property
of the Institute of Oil Cultures of the NAAS of Ukraine
(Zaporizhzhya)*

UKRAINE'S SOYBEAN MARKET: TENDENCIES AND PERSPECTIVES

The analysis of indicators of the production and the consumption of soybean on the domestic agrarian market for various natural-climatic zones and regions of Ukraine with regard for the price conjuncture dynamics, as well as the forecast of a further development of the growing of this culture, are presented.

Keywords: market of soybean, production of soybean, directions of consumption of soybean, processed products, price positions of soybean.

Нині Україна посідає восьме місце у світі та перше місце в Європі за посівними площами та обсягами виробництва сої. За останні п'ять років площі під соєю значно зросли, і вона зайняла другу позицію серед основних олійних культур після соняшнику, "потіснивши" при цьому ріпак. Ринок сої в Україні розширив власні межі, набув ознак самостійності, продовжуючи щороку нарощувати свої обсяги.

© Чехов Сергій Анатолійович (Chekhov Sergii Anatoliiovych), 2016; e-mail: sercheh@ukr.net;

© Чехова Ірина Валеріївна (Chekhova Iryna Valeriivna), 2016; e-mail: irina.chekhova_iok.naan@ukr.net.

Со́я належить до найважливіших культур світового землеробства, її вирощують на всіх континентах, вона є найпоширенішою серед зернобобових та олійних культур, крім того, відіграє вирішальну роль у зерновому, харчовому і кормовому балансах багатьох країн. Феномен цієї культури полягає в тому, що в ній за вегетаційний період двічі синтезуються білок, жир та інші важливі органічні речовини. Вона займає перше місце у світовому виробництві рослинної олії, яка засвоюється організмом людини на 98%. Со́я має антисклеротичні властивості, знижує вміст холестерину в крові, позитивно впливає на функціонування мозку, покращує зір. Із її зерна виготовляють молоко, сир, кондитерські вироби, харчове борошно тощо. Со́я збагачує ґрунт цінною органічною масою та азотом, покращує його структуру, поповнює орний шар фосфором, калієм, кальцієм. Введення її в сівозміну сприяє поліпшенню водно-фізичних, агрохімічних і біологічних властивостей ґрунту, підвищує його родючість і культуру землеробства в цілому. Тож со́я – бажана культура більшості ланок сівозмін, а економічний аспект її вирощування є безумовним [1, с. 3–4].

Динаміка розвитку вітчизняного ринку со́ї, популяризація вирощування цієї культури, диверсифікація напрямів її споживання, постійно зростаючий попит на товарну сою та соєву олію на внутрішньому і зовнішньому ринках, нарощування експорту привертають до неї особливу увагу як фахівців галузі, так і вчених-економістів.

Вагомий внесок у теорію формування та функціонування ринку продукції сільського господарства зробили такі вітчизняні вчені, як П. Гайдуцький, П. Саблук [2], Ю. Лупенко [3], М. Малік, О. Шпикуляк [4], Н. Павленчик [5]. Різним аспектам виробництва і функціонування ринку со́ї присвячено роботи А. Чалого [6], М. Тонюк [7], О. Бойко [8], О. Підлубної, С. Концеби [9], В. Дерев'янського [10], А. Бурки [11]. Прогнози розвитку основних тенденцій ринку со́ї були предметом досліджень О. Боднар [12], І. Коновала [13]. Ринок со́ї в Україні – динамічна система, яка характеризується змінами параметрів і меж, тому він є корисним об'єктом для здійснення наукових досліджень, які можуть надати інформацію про останні його трансформації та перспективи розвитку.

З огляду на це, **мета статті** – проаналізувати показники виробництва і споживання со́ї, цінової кон'юнктури на вітчизняному ринку цієї культури, визначити тенденції подальшого розвитку ринку со́ї в країні.

В Україні основні посіви со́ї, за даними 2013 р., сконцентрувалися в зоні Лісостепу (66%), де створюється “соєвий пояс”, решта – у зонах Степу і Полісся (відповідно, 19% та 15%). Згідно з розміщенням посівних площ сформувалася структура виробництва со́ї, за якою до 65% валового збору забезпечують сільськогосподарські підприємства зони Лісостепу, 21% – аграрні формування степової зони і 14% – Полісся (рис. 1 і 2).

Аналіз виробничих показників со́ї в розрізі природно-кліматичних зон України показав їх динамічне зростання – вони збільшилися до 728,5 тис. га (з 622,5 тис. га у 2009 р. до 1351 тис. га у 2013 р.) (табл. 1).

Найвищими темпами площі посівів зростали в зоні Полісся – із 47,9 до 207,7 тис. га, або у 4,3 раза. У 2,2 раза було розширено площі посівів со́ї в зоні Лісостепу – з 399,1 до 882,9 тис. га. Відносно незначними темпами (в 1,5 раза) збільшилася площа в зоні Степу – із 175,5 до 260,4 тис. га. Врожайність культури за вказаний період зросла з 16,8 до 20,5 ц/га, або на 22%. Найвища врожайність,

за результатами 2013 р., спостерігалася в зоні Степу – більш як 18 ц/га, у зоні Лісостепу та Поліссі – 17,7 ц/га. Швидше всього вона збільшувалася у зоні Полісся – із 79,9 до 399 тис. т, або у 5 разів, значно нижчими темпами – у зоні Лісостепу – з 607,5 тис. т до 1,5 млн. т, або у 2,9 раза, та степовій зоні – з 607,5 до 1790,5 тис. т, або в 1,6 раза.

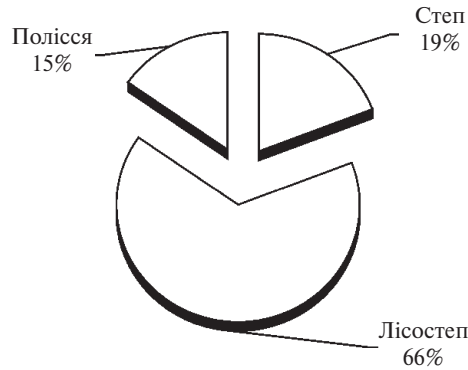

Рис. 1. Структура посівів сої у 2013 р.

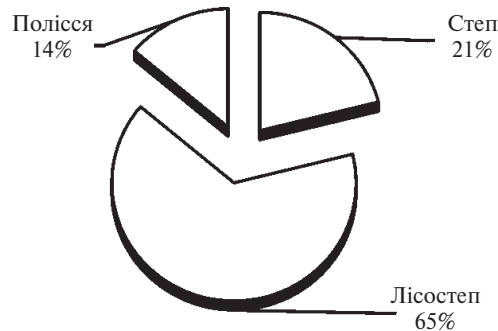

Рис. 2. Структура виробництва сої у 2013 р.

Зазначимо, що тенденція до нарощування виробничих показників сої в Україні характеризується сталістю, стабільністю і планомірним зростанням, щороку демонструючи при цьому рекордні результати. Збільшення обсягів валового збору сої за останні п'ять років становило 2,7 раза (з 1,04 до 2,8 млн. т). Найвищі темпи спостерігались у Хмельницькій (понад 10 разів), Чернівецькій (понад 4 рази), Вінницькій, Сумській та Житомирській (понад 3 рази) областях. Лідерами за кількістю виробленого насіння товарної сої в Україні у 2013 р. є: Хмельницька (387,2 тис. т), Полтавська (305,7 тис. т), Київська (301,2 тис. т) області. На початку дослідження (у 2009 р.) трійка лідерів з вирощування сої була такою: Херсонська (182,9 тис. т), Полтавська (180,7 тис. т), Київська (123,5 тис. т) області (табл. 2).

Стрімке і стабільне зростання валового збору сої в Україні пояснюється в основному збільшенням її середньої врожайності за останні п'ять років на 35% (з 16,8 до 20,5 ц/га). Наприклад, середня врожайність сої у 2000 р. становила близько 10 ц/га – удвічі менше, ніж у 2013 р. Найвищі її рівні у 2013 р. були в Херсонській – 34,4 ц/га (площа посівів – 87,3 тис. га), Запорізькій – 28,3 ц/га (площа посівів – 7,3 тис. га), Черкаській – 19,3 ц/га (площа посівів – 98 тис. га) областях. Але це ще не максимум можливостей даної культури. Нині в Реєстрі сортів рослин, придатних для поширення в Україні, налічується до 180 сортів сої, з них 70% – вітчизняної селекції. Генетичний потенціал сучасних сортів сої становить 40–

50 ц/га, перевищуючи фактичний показник майже у 2 рази; і в цьому – величезний резерв збільшення обсягів її виробництва.

Таблиця 1

Динаміка виробничих показників сої в розрізі природно-кліматичних зон України у 2009–2013 рр. *

Природно-кліматичні зони	Роки					
	2009	2010	2011	2012	2013	2013/2009 (%)
Валовий збір (тис. т)						
Степ	356,0	520,0	641,5	563,3	585	164,3
Лісостеп	607,5	1021,7	1435,4	1529,8	1790,5	294,7
Полісся	79,9	138,5	187,4	317,0	398,8	499,1
Україна в цілому	1043,5	1680,2	2264,4	2410,2	2774,3	265,9
Врожайність (ц/га)						
Степ	15,4	15,8	17,9	12,8	18,0	116,9
Лісостеп	13,2	13,9	17,7	15,0	17,8	134,8
Полісся	12,8	13,9	15,0	18,0	17,7	138,3
Україна в цілому	16,8	16,2	20,4	17,1	20,5	122,0
Площа (тис. га)						
Степ	175,5	262,3	282,9	342	260,4	148,4
Лісостеп	399,1	683,4	710,6	907,5	882,9	221,2
Полісся	47,9	90,9	116,84	162,8	207,7	433,6
Україна в цілому	622,5	1036,6	1110,3	1412,4	1351,0	217,0

* Розраховано авторами за даними Державної служби статистики України за відповідні роки.

Таблиця 2

Динаміка виробництва сої в розрізі областей-лідерів у 2009–2013 рр. *

Області	Валовий збір (тис. т)					Темпи зростання (%)
	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	
Кіровоградська.....	106,6	154,3	235,5	194,7	189,7	178,0
Херсонська.....	182,9	259,8	282,8	269,6	300,6	164,4
Вінницька.....	68,8	158,3	211,7	198,2	229,3	333,3
Київська.....	123,5	171,5	246,3	265,5	301,2	243,9
Полтавська.....	180,7	222,7	332,3	258,5	305,7	169,2
Сумська.....	38,4	43,4	78,3	88,72	118,8	309,4
Хмельницька.....	38,2	138,9	180,4	302,2	387,2	1013,6
Черкаська.....	79,1	111,3	174,8	194,0	189,3	239,3
Чернівецька.....	27,4	77,8	88,4	82,0	111,6	407,3
Житомирська.....	41,6	66,2	70,6	139,9	161,3	387,7
Інші.....	156,3	276	363,3	416,8	479,6	306,8
Україна в цілому...	1043,5	1680,2	2264,4	2410,2	2774,3	265,8

* Розраховано авторами за даними Державної служби статистики України за відповідні роки.

Основне споживання виробленої сої в Україні відбувається за такими напрямками, як експорт і переробка на олію. Пропозиція на ринку сої формується за рахунок внутрішнього виробництва, оскільки імпорт цієї олійної культури не має істотних обсягів. Імпортується виключно насіннєвий матеріал. За останні три роки, на нашу думку, відбулися позитивні зміни у структурі напрямів споживання сої в

бік переробної галузі. Так, у 2013 р. було експортовано 1,5 млн. т сої, або 54,8% від загального рівня споживання, тоді як у 2011 р. — 1,3 млн. т сої, або 67,5%. Як бачимо, темпи зростання експорту скоротилися. У 2013 р. на переробку надійшло 950 тис. т сої, тоді як у 2011 р. — 482 тис. т, тобто вдвічі більше; на насіння — близько 8% обсягу виробленої сої (із 162 тис. т у 2009 р. до 187 тис. т у 2013 р.) (табл. 3).

Таблиця 3

Динаміка споживання сої в Україні у 2011–2013 рр. *

Напрями споживання	Одиниці виміру	Роки			Темпи зростання, 2013 р. до 2011 р.
		2011	2012	2013	
Переробка на олію	тис. т	482	580	950	468,0
	%	24,3	25,5	37,8	197,1
Насіння	тис. т	162	198	187	25,0
	%	8,2	8,7	7,4	115,1
Експорт	тис. т	1338	1500	1380	42,0
	%	67,5	65,8	54,8	103,1
Всього	тис. т	1982	2278	2517	535,0
	%	100,0	100,0	100,0	127,0

* Розраховано авторами за даними ІА “АПК-Інформ” [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.apk-inform.com/ua>.

Отже, нині основний напрям споживання сої — це експорт. Географія поставок української сої є доволі широкою. На сьогодні експорт здійснюється до 46 країн світу, а, наприклад, у 2004 р. їх було 8. Найбільшими імпортерами вітчизняної сої у 2013 р. були: Туреччина (27%), Іран (17%), Єгипет (15%), Греція (7%), Італія (5%) [11, с. 123]. Експортний напрям споживання сої, як і ріпаку, частково зумовлений відсутністю захисного механізму у вигляді вивізного мита. Так, наприклад, на соняшник воно становить 10% і свого часу сприяло “переорієнтації” споживання соняшнику з чистого експорту насіння на продукт переробки з доданою вартістю.

Підприємства з переробки сої випускають олію, шрот, концентрат та ін., тому збільшення їх обсягів сприятиме зростанню пропозиції отриманих продуктів. У загальній структурі кормового вжитку соєвий шрот становить 23%, із соняшнику — 76%, з ріпаку — 1%. Протягом 2013 р. вироблено 703 тис. т соєвого шроту, з яких 86 тис. т було експортовано. Основними країнами — експортерами українського шроту є Росія (33%), Беларусь (22%), Туреччина (19%).

Головні споживачі соєвого шроту і макухи — виробники комбікормів. Виробничі потужності комбікормових заводів в Україні дозволяють випускати 12–15 млн. т продукції на рік, але завантажені вони не повністю. Провідні виробники комбікормів — Катеринопільський елеватор (Черкаська область), Миронівський завод круп і комбікормів (Київська область), комплекс “Агромарс” (Київська область), Таврійська філія ВАТ “Миронівський завод круп і комбікормів” (Херсонська область), Бориспільський ЕККЗ (Київська область), “Фео-ніс” (Донецька область).

На зовнішніх ринках високим попитом користується вітчизняна соєва олія; за 2015 р. її вироблено 142 тис. т, з них 115 тис. т експортовано. Більшу частину експортують Польща (45%) та Іспанія (20%). Головні потужності з переробки сої

на олію зосереджено в зоні основного виробництва. Так, у Кіровоградській області вироблено 31 тис. т соєвої олії, у Херсонській – 20,6 тис. т, Полтавській – 18 тис. т, Запорізькій – 14,3 тис. т. Найбільшими підприємствами – переробниками сої в Україні у 2013 р. були АТ «Глобинський завод “Глобус”» (27% від загального обсягу), Гайсинський філіал ДП ЗАТ “Теувес Холдинг Тегра Україна ЛТД” (23%), птахокомплекс “Дніпровський” (6%), “Протеїн Продакшн” (6%), компанія “Система” (6%) [11, с. 121].

Нарощування внутрішньої переробки сої ми оцінюємо як позитивну тенденцію, тому що в підсумку відбувається відповідне ослаблення залежності від імпортного шроту і підвищення попиту на нього з боку вітчизняних тваринницьких комплексів. Так, до 2009 р. Україна була імпортером соєвого шроту, але протягом 2009–2013 рр. у результаті збільшення переробки вітчизняної сої обсяги імпорту знизилися у 15 разів – із 79,7 до 6,1 тис. т. При цьому його експорт за вказаний період зріс майже у 12 разів, до 14,8 тис. т.

Одним з потужних факторів збільшення обсягів виробництва сої в Україні є ціновий. Аналіз динаміки середніх максимальних і мінімальних цін попиту на товарну сою на внутрішньому ринку протягом останніх п'яти років підтвердив планомірне зростання мінімальних цін (з 1750 грн./т у 2009 р. до 3650 грн./т у 2013 р.) та коливання максимальних цін (у межах 3700–5800 грн./т) (рис. 3).

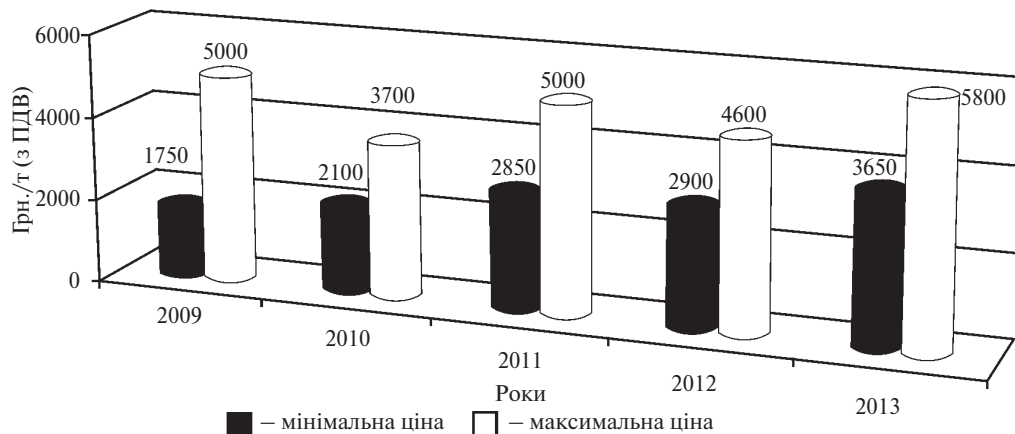

Рис. 3. Цінові позиції попиту (мінімум і максимум) на внутрішньому ринку сої у 2009–2013 рр.

Побудовано авторами за даними ІА “АПК-Інформ” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.apk-inform.com/ru>.

Зазначимо, що цінові позиції на сою на аграрному ринку порівняно із соняшником та ріпаком є вищими, отже, вигіднішими для сільгоспвиробника. Так, ціни на товарний соняшник на аграрному ринку протягом останніх трьох років зафіксовано в межах 2900–3450 грн./т (мінімум) та 4800–5000 грн./т (максимум) [13, с. 73–74]; щодо ріпаку існує тенденція падіння цін: з 3900 до 3100 грн./т (мінімум) та з 4900 до 4400 грн./т (максимум). Таким чином, у 2013 р. ціна на сою перевищувала ціну на соняшник на 750–800 грн./т, на ріпак – на 550–1400 грн./т.

Аналіз динаміки максимальних і мінімальних цін попиту на товарну сою, які заявлені експортерами протягом останніх п'яти років, підтвердив планомірне зростання мінімальних цін з 1800 грн./т у 2009 р. до 3500 грн./т у 2013 р. та коливання максимальних цін у межах 3400–4750 грн./т (рис. 4).

Порівняння цінових позицій на рисунках 3 і 4 показало перевищення позицій ціни експортерів протягом 2009–2012 рр. і переважання ціни внутрішньої закупівлі у 2013 р., що стало винятком і наслідком змін кон'юнктури ринку сої в сегменті споживчих напрямів. Саме у 2013 р. порівняно з попереднім роком відбулося зниження обсягів експорту на 120 тис. т, або на 8%, та збільшення обсягів переробки на олію на 370 тис. т, або на 63,8%.

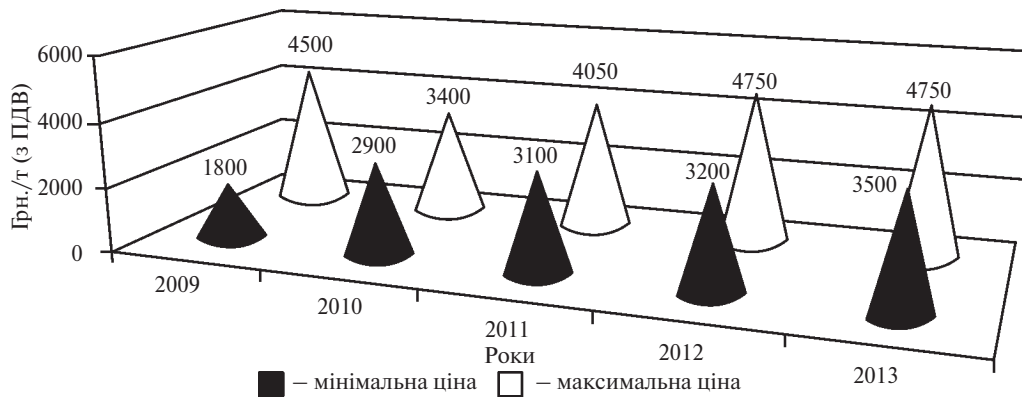

Рис. 4. Цінові позиції попиту експорту на ринку сої у 2009–2013 рр.

Побудовано авторами за даними ІА "АПК-Інформ" [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.apk-inform.com/ru>.

У цілому зростання середньозваженої ринкової ціни на сою за останні п'ять років на 275 грн. за 1 т (з 4150 до 4425 грн./т) можна вважати незначним порівняно з цінами на інші олійні. На ринку сої динаміка цінової кон'юнктури є позитивною, з чіткою тенденцією до зростання.

Щодо перспектив розвитку ринку сої зазначимо: аналіз останніх прогнозів, отриманих від фахівців галузі, дозволяє стверджувати про подальше нарощування обсягів виробництва на основі розширення площ посівів, збільшення продуктивності, зростання попиту на світовому та вітчизняному аграрних ринках. Водночас існує дискусійне питання про ввезення генетично модифікованих сортів сої іноземної селекції до нашої країни і фактичне домінування ГМ сортів сої у структурі її посівів. Найбільшим застереженням щодо використання товарної продукції, вирощеної на основі ГМ сортів сої, є виробництво продовольчих груп товарів. У цьому аспекті важливо зазначити, що нині контроль і лабораторна сертифікація таких партій насіння сої відсутні, відповідно, кількість і обсяги вирощених ГМ сортів сої ніде не фіксуються. Проте не можна не враховувати дію законів ринку, що проявляється в підвищенні попиту на ці сорти сої з боку сільськогосподарських виробників у зв'язку з їх вищим рівнем продуктивності й технологічністю вирощування.

Збільшенню посівних площ сої в Україні сприяють такі чинники: вона не виснажує землю, а навпаки, підвищує її родючість, збагачуючи органічним азотом, очищає поле від бур'янів; ця культура майже не уражується хворобами і на неї практично не діють шкідники, завдяки чому її можна вирощувати на тих самих землях кілька років поспіль; соєві продукти є дешевшими за аналогічні м'ясні та молочні; високий вміст білка у соєвому зерні та інші його складові роблять сою незамінним компонентом у кормових раціонах худоби, птиці та риби; вона є високорентабельною культурою.

Нарощування обсягів виробництва сої до прогнозованих параметрів дозволить переробляти її великими партіями на спеціалізованих заводах, що значно поліпшить якість отримуваних продуктів і сприятиме можливості відмовитися в майбутньому від імпорту [6]. Україна має значний потенціал в освоєнні європейського ринку негенномодифікованої сої, попит на яку в ЄС стабільно зростає.

За оцінками експертів олійного ринку, в короткостроковій перспективі на поточний рік прогнозується збільшити обсяг виробництва до 2,8 млн. т, експорту сої – до 2,3 млн. т [14]. У наступні п'ять років в Україні можна збільшити виробництво сої до 4,2 млн. т, її переробку – до 1,05 млн. т, експорт – до 2,2 млн. т [11, с. 123].

Висновки

Ринок сої в Україні у 2009–2013 рр. продемонстрував найбільше зростання серед олійних культур за показниками приросту площі посівів (у 2,2 раза) та валового збору (у 2,7 раза). Це зумовлено збільшенням середньої врожайності сої за останні п'ять років на 35%, з 16,8 до 20,5 ц/га. Основне виробництво сої в Україні зосереджене в зоні Лісостепу (65%). Лідери серед областей – Хмельницька, Полтавська, Київська, які забезпечують до 36% валового збору.

Ринок сої характеризується спеціалізацією за двома векторами: виробництво нерафінованої олії з подальшим її експортом (38%), експорт товарного насіння (до 55%).

Соя користується попитом серед виробників сільськогосподарської продукції як прибуткова культура з найвищою ринковою ціною серед олійних. Ринок сої характеризується чіткою тенденцією до щорічного збільшення обсягів виробництва і переробки. У довгостроковому періоді він є перспективним у зв'язку із зростанням попиту на сировину з боку вітчизняної олійно-жирової галузі, розширенням географії посівів по всій території України, диверсифікацією напрямів споживання сої та продуктів її переробки. Посіви сої розширюватимуться за рахунок збільшення її площ у зоні Лісостепу та на поливних землях південних регіонів України, де формується “соевий пояс” стабільного виробництва.

Список використаної літератури

1. Чехов А.В., Аксьонов І.В., Григорчук Н.Ф., Чехова І.В. та ін. Рекомендації по вирощуванню сої. – Запоріжжя : ІОК НААН, 2012. – 19 с.
2. Гайдуцький П.І., Саблук П.Т., Лупенко Ю.О. та ін. Аграрна реформа в Україні. – К. : ННЦ ІАЕ, 2005. – 424 с.
3. Лупенко Ю. Пріоритетні напрями інноваційної діяльності в аграрній сфері України // Економіка АПК. – 2014. – № 12. – С. 5–11.
4. Малік М.Й., Шпикуляк О.Г. Інститути та інституції у розвитку аграрної сфери економіки // Економіка АПК. – 2011. – № 7. – С. 169–176.
5. Павленчик Н.Ф. Теоретичні основи обґрунтування дефініції “Ринок сільськогосподарської продукції” // Економіка АПК. – 2014. – № 1. – С. 85–92.
6. Чалий А.А. Формування ринку сої та продуктів її переробки в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21CO.
7. Тонюк М.О., Концеба С.М. Шляхи підвищення економічної ефективності виробництва насіння олійних культур у регіоні // Економіка АПК. – 2015. – № 3. – С. 28–33.

8. Бойко О.О. Економіко-математична модель оптимального розміру посівних площ сої в Україні // Агросвіт. – 2015. – № 2. – С. 15–18.
9. Підлубна О.Д., Концеба С.М. Економічна ефективність виробництва насіння сої на регіональному рівні // Економіка АПК. – 2015. – № 1. – С. 14–20.
10. Деревянський В. Экологическая соя по-хмельнишки // Зерно. – 2012. – № 1. – С. 24–36.
11. Бурка А. Соя в Україні // Зерно. – 2015. – № 3. – С. 120–123.
12. Боднар О.В. Перспективи збільшення доданої вартості на ринку соєвих бобів і продуктів їх переробки в Україні // Економіка АПК. – 2015. – № 3. – С. 51–60.
13. Коновал І.А. Прогнозування виробництва сої в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21CO.
14. Чехова І.В. Функціонування ринку соняшнику в Україні // Вісник аграрної науки. – 2015 – № 1 – С. 71–75.

References

1. Chekhov A.V., Aks'onov I.V., Grygorchuk N.F., Chekhova I.V. et al. *Rekomendatsii po Vyroshchuvannu Soi* [Recommendations on the Growing of Soybean]. Zaporizhzhya, IOC of the NAAS, 2012 [in Ukrainian].
2. Gaidutskii P.I., Sabluk P.T., Lupenko Yu.O. et al. *Agrarna Reforma v Ukraini* [Agrarian Reform in Ukraine]. Kyiv, IAE, 2005 [in Ukrainian].
3. Lupenko Yu. *Priorytetni napryamy innovatsiinoi diyal'nosti v agrarnii sferi Ukrainy* [Priority directions of the innovative activity in Ukraine's agrarian sphere]. *Ekon. APK – Econ. of AIC*, 2014, No. 12, pp. 5–11 [in Ukrainian].
4. Malik M.I., Shpykulyak O.G. *Instytuty ta instytutsii u rozvytku agrarnoi sfery ekonomiky* [Institutes and institutions in the development of economy's agrarian sphere]. *Ekon. APK – Econ. of AIC*, 2011, No. 7, pp. 169–176 [in Ukrainian].
5. Pavlenchuk N.F. *Teoretychni osnovy obgruntuvannya definitsii "Rynok sil's'ko-gospodars'koi produktsii"* [Theoretical bases of the substantiation of the definition "Market of agricultural products"]. *Ekon. APK – Econ. of AIC*, 2014, No. 1, pp. 85–92 [in Ukrainian].
6. Chalyi A.A. *Formuvannya rynku soi ta produktiv ii pererobky v Ukraini* [Formation of the market of soybean and products of its processing in Ukraine], available at: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21CO [in Ukrainian].
7. Tonyuk M.O., Kontseba S.M. *Shlyakhy pidvyshchennya ekonomichnoi efektyvnosti vyrobnytstva nasinnya oliinykh kul'tur u regioni* [Ways to increase the economic efficiency of the production of seeds of oil cultures in a region]. *Ekon. APK – Econ. of AIC*, 2015, No. 3, pp. 28–33 [in Ukrainian].
8. Boiko O.O. *Ekonomiko-matematychna model' optymal'nogo rozmiru posivnykh ploshch soi v Ukraini* [An economico-mathematical model of optimum size of the planted areas of soybean in Ukraine]. *Agrosvit – Agriworld*, 2015, No. 2, pp. 15–18 [in Ukrainian].
9. Pidlubna O.D., Kontseba S.M. *Ekonomichna efektyvnist' vyrobnytstva nasinnya soi na regional'nomu rivni* [Economic efficiency of the production of soya seeds on the regional level]. *Ekon. APK – Econ. of AIC*, 2015, No. 1, pp. 14–20 [in Ukrainian].

10. Derevyanskii V. *Ekologicheskaya soya po-khmel'nitski* [Ecological soybean in the Khmel'nitskii region]. *Zerno – Grain*, 2012, No. 1, pp. 24–36 [in Russian].

11. Burka A. *Soya v Ukraini* [Soybean in Ukraine]. *Zerno – Grain*, 2015, No. 3, pp. 120–123 [in Ukrainian].

12. Bodnar O.V. *Perspektyvy zbil'shennya dodanoi vartosti na rynku soevykh bobiv i produktiv ikh pererobky v Ukraini* [Perspectives to increase the added value on the market of soya beans and products of their processing in Ukraine]. *Ekon. APK – Econ. of AIC*, 2015, No. 3, pp. 51–60 [in Ukrainian].

13. Konoval I.A. *Prognozuvannya vyrobnytstva soi v Ukraini* [Forecast of the production of soybean in Ukraine], available at: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21CO [in Ukrainian].

14. Chekhova I.V. *Funktsionuvannya rynku sonyashnyku v Ukraini* [The functioning of Ukraine's sunflower market]. *Visn. Agrar. Nauky – Bull. of Agrar. Sci.*, 2015, No. 1, pp. 71–75 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 5 листопада 2015 р.
